

כל הבשר

ושואלים: **ולימא ליה** [ושיאמר לו] רבא לרב מרי בר רחל שאסור בשר השחוטה, מפני שכן עולה מדברי שמואל, שכן אמר שמואל כי המליח (הדבר המלוח) הרי הוא נחשב כרותח, וכמו כן הדבר הכבוש הרי הוא נחשב כמבושל. ולכך בשר השחוטה שנמלח עם בשר הטריפה, נחשב כאילו התבשל איתו! ומשיבים: אי [אם] היה פוסק לו מתוך דברי שמואל, הוה אמינא [הייתי אומר] כי הני מיילי [דברים אלה אמורים] דווקא לענין דמן, וכגון שנמלחו בכלי שאינו מנוקב, שכשר השחוטה אסור משום שלאחר שסיים לפלוט את דמו הריהו חוזר ובולע מדם הטריפה. אבל כאשר נמלח בשר שחוטה עם בשר טריפה בכלי נוקב (שאין חשש לבליעת דם), אף משום צירן ורוטבן של בשר הטריפה, לא ייאסר בשר השחוטה, לכך קמשמע לן [הוא, רבא משמיע לנו] שנאסר בשר השחוטה משום ציר ורוטב בשר הטריפה. מיתבי [מקשים] על כך ממה ששנו בדינו של דג טהור שמלחו עם דג טמא שהוא מותר. מאי לאו [האם אין] המדובר במקרה שהיו שניהן מלוחין, ונלמד שהדג הטהור אינו נאסר מפני הציר של הדג הטמא, ושלא כדברי רבא! ודוחים: לא, מדובר כגון שהיה הדג הטהור מליח והדג הטמא תפל (שאינו מלוח). ולכך הדג הטהור אינו נאסר מפני הציר של הדג הטמא, שכיון שהוא תפל אין יוצא ממנו כלל ציר. ומקשים על הסבר זה: והא [והרי] אין להעמיד כן את הדברים, שכן מדקתני סיפא [ממה ששונה התנא בסוף, בהמשך דבריו] אבל אם היה הדג הטהור מליח והדג הטמא תפל הרי זה מותר, מכלל הדברים אתה לומד דרישא [שההתחלה] באופן ששניהם מלוחין עסקינן [עוסקים אנו]! ודוחים: לא, אין המשך הדברים עוסק במקרה אחר, אלא פרושי קא [פירושו הוא] מפרש את הגשנה מקודם, וכך יש לקרוא את הדברים: דג טהור שמלחו עם דג טמא – מותר, כיצד? כגון שהיה הדג הטהור מליח והדג הטמא תפל. ואומרים: הכי נמי מסתברא [כך גם כן מסתבר] להעמיד את הדברים, דאי סלקא דעתך [שכן אם עולה על דעתך] לומר שרישא

[ההתחלה של הברייתא] מדברת באופן ששניהם מלוחים, והסוף של הברייתא מדבר באופן שהדג הטהור מלוח והדג הטמא תפל – אך הדג הטהור מליח והדג הטמא תפל מיבעיא [נדרך] לומר שטהור מותר?! את הראיה הווי דוחים: אי משום הא לא איריא [ומשום זה, לא שייך, אין זו ראייה], שאפשר לומר שבתחילת הברייתא מדובר במקרה ששניהם מלוחים, ובסוף מדובר כשהטהור מלוח והטמא תפל, ובאשר לשאלה מדוע יש צורך לשנות את הסוף אחר שכבר נשנתה ההתחלה של הברייתא – תנא סיפא לגלויי רישא [שנה את הסוף כדי לגלות לנו מה ענינה של ההתחלה], דלא תימא [שלא תאמר] שרישא [ההתחלה] מדברת כשהדג הטהור מליח והדג טמא תפל, ותסיק מכאן: אבל אם היו שניהם מלוחין – אסור, לכן תנא סיפא [שנה התנא את הסוף] בו מדובר בדג טהור מליח ובדג טמא תפל, ומכלל הדברים נלמד דרישא [שההתחלה] מדברת בשניהן מלוחין, ואפילו הכי [כך] שרי [מותר]. ומציעים עוד, תא שמע מסיפא דסיפא [בוא ושמע מטופה שני סופה של הברייתא] ראיה שלא כהוראתו של רבא, שכן שנינו בה: אבל אם היה הדג הטמא מליח והדג הטהור תפל – הדג הטהור אסור ובאיילת הללו: דווקא באופן זה שהדג הטמא מליח והדג הטהור תפל הוא שאסור הדג הטהור, הא [הרי] אם היו שניהן מלוחין – שרי [מותר] הדג הטהור, ושלא כדברי רבא! ודוחים: אין ללמוד כן וטעם הדבר שנשנו הדברים בסוף סופה של הברייתא באופן זה, כי אידי דתנא רישא [מתוך ששנה בהתחלה] טהור מליח וטמא תפל, לכך תנא נמי סיפא [שנה גם כן בסוף] טמא מליח וטהור תפל, ואין מכאן להוכיח שלא כרבא.

א **(סימן לזכור** על ידו שלוש הלכות שאמר שמואל שתובאנה בהמשך, שהן: **בישרא** [בשר], בדרך הוצאת הדם מן הבשר; **דמנח** [שמונח], בדין הנחת בשר מלוח על גבי כלי; **נפקותא** [יצאה] בדין שבירת מפרקתה של כהמה קודם יציאת נפשה). **אמר** שמואל **אין הבשר מליח** או **אסור** שיש בדמו, **אלא אם כן מולחו יפה יפה**, ו**מדריחו יפה** (שוטפו במים) **יפר יפה**. **אתמר** [נאמר] בדרך המליחה הראויה של הבשר **שרב הונא אמר**: **מולח ומדיח אותו במים**, ואילו **במתניתא תנא** [בברייתא שנה] **מדיח ומולח ומדיח**. ואומרים כי **לא פליגי** [אין הם חלוקים] כי הם מדברים במקרים שונים: **הא** [זה] שאמר רב הונא שמולח ומדיח – בזמן **דחלליה בי טבחא** [שכבר רחצוהו את הבשר בבית השוחט], ואין צורך להדיחו שוב. ואילו **הא** [זה] ששנו בברייתא שיש להדיח את הבשר לפני המליחה – בזמן **דלא חלליה בי טבחא** [שלא רחצוהו בבית השוחט]. ועוד באשר לדרך המליחה, **רב דימי מנהרדעא מלח ליה במילחא גללניתא** [היה מולח אותו. את הבשר, במלח גס], **ומנפיץ ליה** [ואחר כך מנפץ, מנער אותו] מן הבשר. ועוד בהלכות מליחה, **אמר רב משרשיא**: **אין מחזיקין אין מניחים שיש דם בבנן**

עיונים

ולימא ליה מרשמואל תהו ראשונים מדוע עדיף שיסמוך רבא את הוראתו על דברי שמואל מאשר על הברייתא. והסבירו שבמקרה שאירע לרב מרי בר רחל אין דברי הברייתא כשלעצמם מספיקים כדי להסיק מהם שהבשר נאסר בכך. שהרי גם אם נניח שצירים ורוטבם של הטריפות אסור, עדין אין אנו יודעים שבאופן זה של מליחה נבלע מציר הבשר הטריפה בבשר השחוטה. ורק על סמך דברי שמואל האומר שמלוח הריהו כרותח יכולים אנו לאסור את בשר השחוטה. ואילו דברי שמואל כשלעצמם יד בהם כדי לאסור את בשר השחוטה, שכיון שמלוח הריהו כרותח נאסר בשר השחוטה.

ולכך תירצו בסוגייתנו כי אפשר היה לומר שלא אמר שמואל את דבריו אלא בבליעת דם. ומטעם זה במקרה זה של רב מרי בר רחל אין לאסור, אם משום שאומרים אנו ידם משרק שריק" (שהוא מוזיק על הבשר, ואינו נבלע בו), אם משום הנימוק של "כולעו כך פולטו" (ולכך אין בשר השחוטה הנמלח עתה בולע מבשר הטריפה). ואולם מן הברייתא המלמדת אותנו כי גם הציר של בשר הטריפה אסור, מעתה נדע שכשר השחוטה נאסר במליחתו עם בשר טריפה מחמת הציר (תוס').

מיתבי דג טהור שמלחו עם דג טמא מותר דנו המפרשים על דני רבא. שהרי הוראתו של רבא היתה בינו של בשר, ונסמכה הוראתו על דרשת הברייתא בפיסוק ה"טמאים" שענינה בשרצים ובהמות, ולא בדגים (כדרך שכתבו התוס' בעמ' הקודם ד"ה הטמאים), ואילו ברייתא זו עניינה בדגים.

והסבירו כי כבר כתבו התוס' (לעיל צט"ב), שאף שאין דרישה מן התורה לרשור כן בדגים, מכל מקום יש לאסור את ציר הדגים הטמאים מדרבנן. ומעתה, שרואים אנו בברייתא זו שהתיר התנא דג טהור שנמלח עם דג טמא, ומשמעו שאף מדרבנן, הרי זה מוכיח שאין הדבר הטהור בולע במליחה מן הציר של הדבר הטמא (יש"ב).

כגון שהיה טהור מליח וטמא תפל נחלקו ראשונים בהלכה זו. יש שכתבו שאין הדגים נוגעים זה בזה, אלא שעומדים הם בסמוך, שיתכן שהפליטה של הדג הטמא תגע בדג הטהור (ר"ן).

ויש שכתבו שמדובר כשנוגעים הדגים זה בזה. והקשו על כך, כי מאחר ונוגעים הם זה בזה, הרי הדג הטהור המלוח המונח עם הדג הטמא גירום שגם הדג הטמא יימלח (מן המלח שעל גבי הטהור), ויחזור הדג הטמא ויחשב כדג מלוח ויאסור את הדג הטהור. והשבו כי מדובר באופן שהמקום המלוח שכדג הטהור אינו נמצא במקום המגע. ועוד: כיון שמליחת הדג הטמא נעשית לאחר שכבר נמלח הדג הטהור ורק על ידי נגיעה – אין זו מליחה אלא מליחה מועטה ואינה נחשבת כרתיחה לענין שתהא פולטת מן הדג הטמא את צירו לאסור את הדג הטהור. שכלל הוא שאין הבשר יוצא מידי דמו במליחה מועטה (רא"ש).

אבל שניהם מלוחין אסור יש שכתבו שהכוונה היא שהדג הטהור נאסר כולו, לפי שכולו כרותח מרוב טיפות המלח, וכדין ביטול האוסר את כולו (רמב"ן). ויש שכתבו שאין הוא נאסר כולו, אלא רק כדי נטילת מקום (רא"ה). ויש שכתבו כי אינו נאסר אלא כדי קליפה בלבד (ר"ן שכך העלה בתחילה, ואולם לאחר מכן נטה לפרש שהכוונה לכדי נטילת מקום).

מדיח ומולח ומדיח טעמה של ההדחה שלאחר המליחה ("הדחה שניה") התפרש בראשונים שהוא כדי

להדיח את לחלחיות הדם הנותרת על פני הבשר (ר"ן). ואולם באשר לטעמה של ההדחה שקדם למליחה ("הדחה ראשונה"), יש שאמרו כי הדחה זו נעדה כדי להעביר את הדם שבעין שותר על פני הבשר בעקבות השחיטה. שכן אין המלח מפליט מן הבשר אלא דם שבתוכו, שהוא לח. מה שאין כן הדם שעל פני הבשר, שהתייבש, אין המלח סופח אותו. ואם לא ידחתו את הבשר לפני המליחה, יש לחשוש כי לאחר שהבשר ינוח מפליטת דמו, יחזור ויבלע מן הדם שעליו, כי יתמוסס על ידי המלח שהיה איתו (רא"ה).

אכן לדבריהם של ראשונים שיש להדווח שלא להניח את הבשר במלחו בכדי שפלוט את כל דמו בציר, אלא יש לסלק את המלח קודם לכן – אין אנו חוששים כי יחזור הדם שעל פני הבשר ויבלע בבשר, וכשיטה המובאת למעלה. ואילו טעם ההדחה הראשונה הוא כדי לרכך את הבשר, על מנת שיוכל המלח לפעול בבשר להוציא את דמו מתוכו (ר"ן).

ותנא כולקין ראשונים בשאלה בינו של זה שמלח ללא הדחה ראשונה. יש שאמרו שכיון שבמליחה הראשונה ועוד נחלקו דעיון, יחזור וימלחה מבחין (רמב"א). ומורת (רמ"א). (רמב"ם שם ה"ח. שיע' י"ד ע"ה, א).

קיג ע"א

הולין

פרק שמיני

הני מיילי דמן – כלומה, הני מיילי לגבי דם, וכגון כצלי שאינו מנוקב, דנתר דפלטו דהר נלט אבל צירין – זיעה הוא ולא מימסקי. והכא לדס ליכא למיתש – דמנוקב הוא. ואס כן, כשרי וכשרה נמי. קא משמע לן – דלוי – אסור, ולזי נוח לינלט הוא. מאי לאו שניהב מלוחים – ושמע מינה: לזי נמי לא מינעל כל זמן שטקוקים כפליטה, "ושמע מינה לזי מותר" לא גרסינן. תפל – מגלי מלח, דהשתל

— **וּלְיָמָא לִיָּה מְדַשְׁמוּאֵל**, ***דְּאָמַר שְׁמוּאֵל**: **מְלִיחַ – הֲרִי הוּא כְּרוֹתַח, וְכְבוּשׁ – הֲרִי הוּא כְּמִבוּשׁל!** — **אֵי מְדַשְׁמוּאֵל, הִנֵּה אֶמְיָנָא**: **הֲנִי מַיְלִי – דַּמָּן, אֲבָל צִירִן וְרוּטְבָן – לְא, קַמְשַׁמְעַ לֶן. מִיתִיבִי**: **יֵדַג טְהוֹר שְׁמַלְחוּ עִם דְּג טַמָּא – מוֹתֵר, מָאֵי לֹא שְׁהִיזוּ שְׁנִיהֶן מְלוּחִין? – לְא, כְּגוֹן שְׁהִיזַ טְהוֹר מְלִיחַ וְטַמָּא תְּפַל**. — **וְהָא מְדַקְתַּנִּי סִיפָא אֲבָל אִם הִנֵּה טְהוֹר מְלִיחַ וְטַמָּא תְּפַל, מְפָרְשׁ לְגַלויי רִישָׁא בְּשִׁשְׁנֵיהֶם מְלוּחִין עֶסְקִינַן!** — **פְּרוּשֵׁי קָא מְפָרְשׁ, טְהוֹר שְׁמַלְחוּ עִם דְּג טַמָּא – מוֹתֵר. כִּיצַד – שְׁהִיזַ טְהוֹר מְלִיחַ וְטַמָּא תְּפַל. הֵכִי נַמִּי מְסַתְּפֵרָא, דְּאִי סֻלְקָא דְעַתְּדָּא רִישָׁא שְׁנֵיהֶם מְלוּחִים, הֲשַׁתָּא שְׁנֵיהֶם מְלוּחִים – שָׂרִי, טְהוֹר מְלִיחַ וְטַמָּא תְּפַל מִיבְעִיא!** — **אֵי מְשׁוּם הָא – לְא אִירַיָא, תְּנָא סִיפָא לְגַלויי רִישָׁא, דְּלֹא תִימָא**: **רִישָׁא טְהוֹר מְלִיחַ וְטַמָּא תְּפַל, אֲבָל שְׁנֵיהֶם מְלוּחִין – אָסוּר. תְּנָא סִיפָא טְהוֹר מְלִיחַ וְטַמָּא תְּפַל, מְפָרְשׁ לְרִישָׁא שְׁנֵיהֶן מְלוּחִין, וְאֶפְּלוּ הֵכִי שָׂרִי. תָּא שְׁמַע מְסִיפָא דְסִיפָא: אֲבָל אִם הָיָה טַמָּא מְלִיחַ וְטְהוֹר תְּפַל – אָסוּר, טַמָּא מְלִיחַ וְטְהוֹר תְּפַל – הוּא דְאָסוּר, הָא שְׁנֵיהֶן מְלוּחִין – שָׂרִי!** — **אִיְיָדִי דְתֵנְא רִישָׁא טְהוֹר מְלִיחַ וְטַמָּא תְּפַל, תְּנָא נַמִּי סִיפָא טַמָּא מְלִיחַ וְטְהוֹר תְּפַל**.

סמל משמאל בכת"מ: תפל מולח לא כגון בכת"מ: מלוחין וש"מ צירין מותר לא כגון ויש בכת"מ: מפרש לה דג טהור.

תוספות

ולימא ליה מרשמואל – אף על גב דבריייתא עדיפא, בברייתא לחוד לא סגי, אלא

מכח מילתיה דשמואל דמיייתי בחדה, אבל בדשמואל לחוד סגי. ומשני: הוה אמינא, הני מיילי דמן, וכאן אין שייך לאסור, משום דמשרק שריק או כבולעו כך פולטו.

מאי לאו שניהם מלוחין – אלמא, לא בלע ולא גרסינן "ושמע מינה דצירן מותר" – דהא משנה שלמה היא במסכת עבודה זרה (לה' דדג טמא צירו אסור, ובסיפא דחק ברייתא נמי קותני "וטמא מליח וטהור תפל – אסור").

טהור מליח וטמא תפל מותר – גבי מלוחי

מסורת הש"ס

א. פסחים ע"א. חולין צו"ב. קיא"ב. קיב"א.

ב. תוספתא תרומות פ"ט, ב.

גרסות

ולימא ליה בכת"מ: **וּלְיַפְשׁוּט לִיָּה**.

וכבוש הרי הוא כמבושל

בכתה"י חסרות מלים אלה.

אי מרשמואל בכת"מ: **אי מהתם**.

צירן ורוטבן יש בכת"י: **צירן וכו'**: **צירן ורוטבן אימא**.

מלוחין לא כגון בכת"מ: **מלוחין וש"מ צירין מותר**

לא כגון ויש בכת"י: **מלוחין לא**.

תפל מכלל בכתה"י: **תפל מותר מכלל**.

אבל אם היה טהור מליח וטמא תפל יש כת"י

שחסרות בהם מלים אלה.

מפרש טהור בכת"מ: **מפרש לה דג טהור**.

כיצד שהיה בכת"מ: **כיצד כגון שהיה**.

דעתן רישא שניהם בכת"מ: **דעתן שניהם**.

שמע מסיפא דסיפא אבל

אם בכת"מ: **ת"ש אם ויש בכת"י**: **שמע מסיפא אבל אם**.

אידי דתנא רישא טהור

מליח וטמא תפל תנא נמי

סיפא בכת"מ: **דילמא**

אידי דתנא רישא טהור

תנא סיפא.

סימן בשרא דמנח נפקותא בכת"מ חסרות מלים אלה ויש בכת"י:

סימן בשרא דמנח באפרק' (במפרקת).

רב הונא יש בכת"י: רב. **מלח ליה במילחא** בכת"מ: **מלח במילחא**.

לשון

גללניתא

כנראה מקור המלה הוא כמו גלל, במשמעות אבן.

כלומר, מלח גס שנעשה

משברי אבני מלח הנחצבות

בהרים, ולא מלח

יצא מן הבשר רק מקצת דמו (כיון שלא היה כח במלח להוציא את כל הדם, משום שלא היתה הרחה לפני המליחה). ואותו הדם שפרש מן הבשר חוזר ונבלע בבשר, ושוב אינו יוצא. ויש שחלקו דובר ולידעם יש כח במליחה השנית להוציא דם זה שנבלע בו (רא"ש שהביא שתי הדעות, ודעתו נוטה לידעה השנית).

אין מחזיקין דם בבני מעיים עיקרה של המליחה הוא להוציא מן הבשר את הדם שעתידי לפרוש ממנו בשעת הביטול. אבל הדם שבבני המעיים שהוא מועט, ואין הוא פורש בביטול. ומעתה הרי זה כדם האיברייר שלא פירש, שהוא מותר (ר"ן). וגם מעט הדם היוצא מבני המעיים בשעת ביטולם – בטל הוא במיעוט (פמי"ג).

והסבירו עוד שאין כאן לחשוש מפני ביטול איסור לכתחילה – שכן בכל שלב אין הוא מוגדר כ"ביאסור". שהרי בעת היותו בבשר אינו אסור (כשאר דם האיברים שלא פרש), וכשיוצא ממקומו הוא בטל מיד. ומה עוד שכל דין איסור ביטול לכתחילה הוא בזה המתכוון לכך, מה שאין כן אדם זה שאין בכוונתו בביטול זה לבטל את הדם שבבני המעיים (אני"מ).

ורייקו ראשונים בלשון "אין מחזיקין" משמעה יד כי כך הוא בסתם בני מעיים, ולכך אין צורך בהם למולחם ואולם אם רואים בבני המעיים שהאיימו, אין אלה בלול זה וצריכים מליחה (רמב"ן). אכן כתבו הפוסקים כי לכתחילה יש למלוח את בני המעיים (וכן יש לדייק בלשון רש"י, חידושי הגי'צ"ב), ומשום שהשומן הדבוק בהם הינו חייב במליחה (וכן מפני טעמים נוספים (ביח, פמי"ג, אני"מ), ולכך די במליחתו של הצד החיצוני שלם להבליב (רמ"א יו"ד סי' ע"ה, א).

אורח ההלכה

אין הבשר יוצא מידי דמו אלא אם כן מולחו יפה יפה וכו' אין הבשר יוצא מידי דמו אלא אם כן מולח יפה יפה ומדיחו יפה יפה. וצריך להדיח את הבשר קודם המליחה (כדי שיתרחק הבשר יוצא דמו על ידי המליחה. ר"ן ויש אומרים המונבא במרדכי). והמרדכי כתב שההרחה הראשונה היא כדי להעביר את הלבליין שעל החתיכה, שאם לא כן המלח מתמלא ממנו ושוב לא יוציא המלח את הדם שבחתיכה, ואם הדיחה הטבח אין צריך להדיחו בבית (טור). כשמואל הסבור שאין הבשר יוצא מידי דמו אלא אם כן מולחו יפה וכדעת הברייתא שמלח ומדיח ומולח, וכחסבר הגמרא בסתידה שבין השיטות. ובעורת הדחת הבשר, כתב הרמ"א שכן יעשה לכתחילה: יזהר להשרותו חצי שעה ולהדיחו היטב בני השרייה. ואם לא שראו אלא רק הדיחו היטב – די בכך. ואחר כך יתוּתין מעט שיטפטפו המים קודם שימלחו (אבל לא עי שיתגבב לגמרי די"מ, שי"ך, גר"א), שלא ימס המלח מן המים ולא יוציא הדם. (רמב"ם ספר קודשה הלכות מאכלות אסורות פ"ו ה"י. שרי"ע יו"ד ס"ט, א).

מלח ליה במילחא גללניתא ומנופיץ ליה לא ימלח במלח דק כקמא, ולא במלח גס ביותר שנופל מעט הבשר (אלא במלח עבה כחול הגס. רמב"ם). כהנהגת רב דימי, שרב דימי להורות וללמד הלכה למעשה בא (מי"מ). ואם אין לו מלח אחר רק מלח דק כקמא, מותר למלח בו (רמ"א).

וקודם שיתן את הבשר בכלי שמדיחו בו ניפץ מעליו את המלח שעליו, או ישטפו במים. כהנהגת רב דימי שרב דימי להורות וללמד הלכה למעשה בא (מי"מ). (רמב"ם שם ה"א. שרי"ע שם סוף ו).

אין מחזיקין דם בבני מעיים אין מחזיקים דם בבני המעיים, כגון כבשר ובקיה ובדיקן ובחלחלה(לה' דהברכשא, המעי הדבוק בפי הטבעת) בלא שומן שעליהם. ולכן אם בישלם בקידרה בלא מליחה – מותר (אלא אם כן מראתו אדם. כרב משרשיא. וכתב הרמ"א שלכתחילה צריכים מליחה בכלי מנוקב, והרחה תחילה, כשאר בשר. ויש חולקים ואומרים שכבשר כן מחזיקים דם, ואפילו בדיעבד אסור בכרס. ובית הכוסות והריהו כשאר בשר.

והשומן שעל בני המעיים דינו כשאר בשר. ולכן כשמולחים את החלחולת ושאר מעיים, אין מולחים אותם בצד הפנימי שהוא מקום מעבר המאכל, אלא בצד החיצון ששם השומן דבוק. ואם מלח את החלחולת מצד פנים ולא מצד חוץ, הרי זה כאילו כלל, ואם נתבשרה כל, ואם טריפה, אם יש עליה שומן מבחוץ. ואם לא נתבשרה דעיון, יחזור וימלחה מבחין (רמ"א). ומורת (רמ"א). (רמב"ם שם ה"ח. שרי"ע יו"ד ע"ה, א).

כל הבשר

פרק שמיני

חולין

ק"ג ע"ב

כאן פירש לנו הכתוב שמדובר בגדי של עזים דווקא. ולכן נאמר בו בלשון מגדירה ״גדי העזים״ (בראשית לח, כ). ומכאן נסיק: הא [הר״ן] שבכל מקום בתורה שנאמר בו ״גדי״ סתם – אפילו ולד של פרה ורחל במשמע. ומכאן ראה שגם ״גדי״ האמור באיסור בשר בחלב הכוונה לכל בהמה טהורה.

פָּאן – **גְּדֵי עִזִּים**, **הָא פֶּל מְקוּם שְׁנַאָמַר ״גְּדִי״ סָתָם** – **אָפִילוּ פָּרָה וְרָחַל בְּמִשְׁמַע**.–**וְלִילֶיךָ מִיַּיְנֶיהָ!** –**כְּתִיב קָרָא אַחְרֵינָא ״וְאֵת עֲרֹת גְּדֵי הָעִזִּים״**, **פָּאן גְּדִיִּי הָעִזִּים**, **הָא פֶּל מְקוּם שְׁנַאָמַר ״גְּדִי״ סָתָם** – **אָפִילוּ פָּרָה וְרָחַל בְּמִשְׁמַע**.–**וְלִילֶיךָ מִיַּיְנֶיהָ!** –**הַוּוּ לְהוּ שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין פְּאָחַד**, **״וְכָל שְׁנֵי כְּתוּבִים הַבָּאִים פְּאָחַד אִין מְלַמְדִין**. –**הַנִּיחָא לְמַאן דַּאָמַר אִין מְלַמְדִין**, **אֶלֶּא לְמַאן דַּאָמַר מְלַמְדִין**, **מְאֵי אֵיכֵא לְמִימַר ״וְאֵת עֲרֹת גְּדֵי הָעִזִּים״** (בראשית כז, טו), **וּכְאֵן פִּירַשׁ לְנוּ הַכְּתוּב שְׂגָדִיִּים אַלוּ הִיוּ מִן הָעִזִּים**, כַּכְּתוּב **״גְּדֵי הָעִזִּים״**, **הָא [הִרְׁן] נִלְמַד מְכַאֵן כִּי כֹל מְקוּם אַחַר כִּתּוּרָה שְׁנֹאמַר בּוּ ״גְּדִי״ סָתָם** – **אִפִּילוּ וְלַד שֶׁל פְּרָה וְרָחַל בְּמִשְׁמַע**. **וּשְׂוֹאֲלִים בְּאוּתוּ וּפּוֹפִן: וְלִילֶיךָ מִיַּיְנֶיהָ** [וּשְׁלִימַד מוּמְנוּ, מִכְּתוּב זֶה] שֶׁכֵּל ״גְּדִי״ הָאמּוּר כִּתּוּרָה הוּא גְּדִי עִזִּים! **וּמִשִּׁיבִים: אִין לּוֹמַר כֵּן, כִּי שְׁנֵי הַפְּסוּקִים הִלְלוּ הוּוּ לְהוּ [הַרׁי ם] שְׁנֵי כְּתוּבִין הַבָּאִין כְּאַחַד, וְכֹלל הוּא בִּדְרָכֵי הַדְּרָשׁוֹת שֶׁכֵּל שְׁנֵי כְּתוּבִים הַבְּאִים עַל אַחַד** – **אִין מְלַמְדִין. וּשְׂוֹאֲלִים כְּהַסְבֵּר זֶה: הַנִּיחָא לְמַאָן דַּאָמַר [זֶה נּוּחַ לַדְעַת מִי שְׂאוּמֵר] שְׁשֵׁנִי כְּתוּבִים הַבְּאִים כְּאַחַד אִין מְלַמְדִין, אֶלֶּא לְמַאָן דַּאָמַר [לַדְעַת מִי שְׂאוּמֵר] כִּי שְׁנֵי כְּתוּבִים הַבְּאִים כְּאַחַד מְלַמְדִין, מְאֵי אֵיכֵא לְמִימַר [מָה יֵשׁ לוֹמַר]? וּמִשִּׁיבִים: בְּעֲנִין זֶה תְּרִי מִיעוּטֵי **כְּתִיב****

[שְׁנֵי מִיעוּטִים כְּתוּבִים] בַּפְּסוּקִים הֵלְלוּ, שֶׁהָרִי דִי הִיהַ לַכְּתוּב ״גְּדִי עִזִּים״ וּכֵן ״גְּדִיִּי עִזִּים״, וְכַתּוּב ״גְּדִי הָעִזִּים״, וְ״גְּדִיִּי הָעִזִּים״ – לְהַדְגִּישׁ שֶׁרַק כְּאֵן מְדוּבַר בְּעִזִּים.

אָּוַעַד בִּדְיַנִּי בִּשְׂר בַּחֲלֵב, **אֲמַר שְׂמוּאֵל**: נְאֻמַּר כִּתּוּרָה בְּאִיסוּר בִּשְׂר בַּחֲלֵב שְׁלוּשׁ פַּעֲמִים ״לֹא תִבְשַׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אֲמוֹ״ (שְׁמוֹת כג, יט. שֵׁם לַד, כו). דְּבָרִים יֵד, וְכֹל אַחַד מֵהֶם בֹּא לְלַמַּד: הַנֹּאמַר בַּפַּעַם הֶרְאוּשׁוּהַ ״גְּדִי״ בֹּא לְרַבּוֹת לַאִיסוּר גַּם אֵת הַחֶלֶב שִׁבוּ, שְׂאֵם בִּישְׁלוּ וְאִכְלוּ, חֵיִיב עֲלֵיו גַּם מִשׁוּם בִּשְׂר בַּחֶלֶב וְגַם מִשׁוּם חֶלֶב. וְהַנֹּאמַר בַּפַּעַם הַשֵּׁנִית ״גְּדִי״ בֹּא לְרַבּוֹת בְּאִיסוּר בִּשְׂר בַּחֲלֵב גַּם אֵת בִּשְׂר הַמֶּתָה. שְׂאֵם בִּישַׁל בִּשְׂר נִבְיִלָה בַּחֲלֵב, הוּא חֵיִיב גַּם כֵּן עַל כֵּךְ. וְהַנֹּאמַר בַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית ״גְּדִי״ בֹּא לְרַבּוֹת אֵת בִּשְׂר הַשְּׁלִיל (הַעוּבַר) שֶׂאָף הוּא בַּכֹּלל אִיסוּר בִּשְׂר בַּחֲלֵב. וְעוּד מוֹסִיף שְׂמוּאֵל כִּי הַכְּתוּב בַּפַּעַם הֶרְאוּשׁוּהַ ״גְּדִי״ בֹּא לְהוֹצִיא מַכֹּלל אִיסוּר בִּשְׂר בַּחֲלֵב אֵת הַשְּׁלִיא. וְהַכְּתוּב בַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית ״גְּדִי״ בֹּא לְהוֹצִיא אֵת הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה מַכֹּלל אִיסוּר בִּשְׂר בַּחֲלֵב. וּכֵן הַכְּתוּב בַּפַּעַם הֶרְאוּשׁוּהַ ״בַּחֲלֵב אֲמוֹ״ בֹּא לְהוֹרוֹת כִּי הַדְּבָרִים אֲמוּרִים רַק בַּחֲלֵב שֶׁל נִקְבָּה **וְלֹא בַּחֲלֵב** שֶׁל **זָכֵר**, שׁפַּעַמִּים שִׁישׁ לּוֹכֵר חֵלֶב וְאִין זֶה נֹאסַר בְּבִשְׂר. וְהַכְּתוּב בַּפַּעַם הַשֵּׁנִית ״בַּחֲלֵב אֲמוֹ״ בֹּא לְלַמַּד כִּי דוּוּקָא בַּחֲלֵב בִּי בְּהַמָּה חִיָּה הַאִיסוּר, **וְלֹא בַּחֲלֵב** שֶׁל בְּהַמָּה שְׁחוּטָה, שְׂאינָה רְאוּיָה עוּד לְהִיקָרָא ״אֲמוֹ״. וּכֵן הַכְּתוּב בַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית ״בַּחֲלֵב אֲמוֹ״ בֹּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ כִּי דוּוּקָא בַּחֲלֵב בְּהַמָּה טְהוּרָה דְּבַר הַכְּתוּב, **וְלֹא בַּחֲלֵב טְמֵאָה**. וְתוֹהִיִּים: **הָא תִּלְתָּא** [הָרִי שְׁלוּשׁהַ] **״גְּדִי״ כְּתִיבִי** [כְּתוּבִים]. וְאִילוּ **אֲנִן שִׁיתֵא דְרָשִׁין** [וְאִנּוּ שֵׁשׁ דְּרָשׁוֹת אֲנִן דּוֹרְשִׁים!] וּמִשִּׁיבִים: **קָסַבַּר** [סְבוּרָה הוּא] **שְׂמוּאֵל כִּי אִיסוּר חַל עַל אִיסוּר**,

עיונים

שני כתובין הבאין כאחד כתבו התוס' כי אף שהלשון "גדי העזים" מופיעה כמה וכמה פעמים בכל אחת מן הפרשות האמורות, הן בענין ברכות יצחק ליעבק (בראשית כז) והן בפרשת יהודה ותמר (שם לח), ואולם יש לראות בכל פרשה את כל הלשונות הללו כלשון אחת, כיון שנוכרות הן כולן בהקשר אחד. והסבירו אחרונים את דבריהם, שכן היה מקום להקשות שאמנם חלוקות הן הדרעות (כמובא בסוגיינתנן) אם שני כתובים הבאים כאחד מלמדים או שאין מלמדים, ואולם הכל סבורים ששלושה כתובים הבאים כאחד אין מלמדים (קידושין לה,א). לכך השיבו התוס' כי כל הפעמים שמחבר בןן "גדי עזים" נחשבות כפעם אחת בלבד (וש"ב). ובטעם הדבר שמוסכם על הכל כי שלושה כתובים אין מלמדים הסיבירו כי אף שאמרו לענין קל וחומר, שדבר שיכול היה להילמד ממידת קל וחומר, בכל זאת "טרח וכתב לה קרא" (להלן קיח,ב), אבל ודאי לא הרבה בכתובים, ולכן כשיש שלושה כתובים, הכל מודים שאין הם מלמדים, ומשום שאין מקום לומר שיטרח הכתוב כל כך, ובוודאי שבא הכתוב למעט למקום אחר (קובץ עניינים).

תרי מיעוטי כתיבי עזים העזים תהו התוס' מדוע נצרכים אנו לשני מיעוטים "עזים" "העזים", והלא די היה שייכתב "העזים" בכתוב אחד בלבד! וכתבו המפרשים כי מאחר ששני כתובים הבאים כאחד נחשבים ככתוב אחד (לדעת הסובר ששני כתובים המלמדים כאחד מלמדים), אם היה נאמר רק בכתוב אחד "העזים" ולא היה נאמר כן בכתוב השני – אין זה נחשב כמיעוט שלם, אלא כחצי מיעוט, והיינו אומרים כי במיעוט זה מיעט רק מקצת, ומסרו הכתוב לחכמים שישימיעונו מה נתמעט ומה לא נתמעט. ואולם כיון שנאמר הלשון "העזים" בשני הכתובים, הרי זה מיעוט לכול (ריטב"א בשם התוס').

גדי לרבות את המתה שאם בישל בשר נבילה בקֶלֶב ואכלו, הריהו עובר על איסור בשר בחלב. ואף שבכלל אין איסור חל על איסור, ובמקרה זה הרי קדמו איסור חֶלֶב ואיסור נבילה לאיסור בשר בחלב, בא הכתוב ללמד שחל איסור בשר בחלב אף באופן זה (רש"י). ומעתה האוכלם לוקה שתי סדרות מלקות על כך: על אכילת חֶלֶב או נבילה, ועל אכילת בשר בחלב. **גדי לרבות את השליל** ועם הדבר, משום שהשליל (העובר) נחשב כ"בשר" לכל דבר, וכדרך שאמרו להלן (קטז,א) כי הריהו גדי לכל דבר, ומותר באכילה על ידי שחיטת אמו (לעיל עד,א). ואילו השליה (היא המעטפה בה נמצא העובר במעי אמו) אינה נחשבת כ"בשר", ואינה בכלל איסור בשר בחלב, שהריהי כפרש סתם, כמובא בהמשך. ואילו הכתוב "גדי" המוציא את השליה מכלל איסור בשר בחלב אינו אלא כעין אסמכתא, שכן היינו יודעים את ההלכה הזו מן הסברה.

ואחרונים שאלו מדוע יש צורך בדרשה מיוחדת לרבות את השליל לאיסור בשר בחלב, והרי ברור (כנאמר למעלה) שהוא בכלל "בשר", וממילא הוא בכלל איסור זה! והשיבו, שכיון שאמרו התוס' (לעיל תחילת פרק "גיד הנשה", פט,ב ד"ה בולדות) שחֶלֶב בן שמונה אינו אסור, שכן "שור וכשב ועז" אמרה התורה, ואין זה בכלל אלה. מעתה היה מקום לומר שגם איסור בשר בחלב אינו נוהג בו כיון שאיסור זה נוהג רק באלה המוגדרים כ"שור וכשב ועז". לכך נצרכים אנו לדרשה מיוחדת ללמד שהוא ישנו בכלל איסור בשר בחלב. ועוד הסיבירו שכיון שנאמר במשנה (בעמ' הקודם) שלמדים אנו מסמיכות הכתובים "לא תאכלו כל נבלה" (דברים יד, כא) ו"לא תבשל גדי בחלב אמו" – את שאסור משום נבילה, אסור לבשל בחלב. ומעתה היה מקום לומר שכיון שהשליל אינו אסור משום נבילה, יהיה מותר לבשלו בחלב. לכך נצרכים אנו לדרשת כתוב ללמד שאף הוא בכלל איסור זה (תפא"י).

מסורת הש"ס

א. פסחים כו,א. מה,א.
יומא ס,א. טזר לז,ב. גטין עו,א. קדושין כד,א. לד,ב. לה,א. לז,ב. מב,ב. מג,א. נח,א. סנהדרין מה,ב. סז,ב. עב,ב. שביעות כז,ב. עבודה זרה נד,ב. זבחים כד,א. מו,א. נו,א. חולין סא,ב. קיז,א. בכורות מט,א. ערכין יד,ב. כריתות ו,א. מעילה יא,ב. ילק"ש תורה קטו, רכב, שמב, שמו, תי, תעג, תצ, תרס, תרעח, תשי, תשמה, תשנה, תשפו, תתקט, תתקיז.

ב. ילק"ש תורה שנט.

ג. פסחים לה,ב. יבמות י,ג,ב. לב,א. טזר ד,א. קדושין עז,ב. חולין ק,ב. קא,א. קיד,א. קטז,א. בכורות יב,א. כריתות יז,א. כג,א–ב. מעילה טז,א. ירושלמי פסחים פי"ב הי"ג. שם ר"ה פי"א חי"א. שם מגילה פי"א הי"ו. ילק"ש תורה קלג, שנט תשי.

◆

גרסות

אפילו פרה ורחל במשמע בכתי"ם: **משמע ואפי' פרה ואפי' רחל.**

ולילך מיניה יש בכתי"י: וליגמר מיניה.

כאן גדיי העזים בכתי"ם חסרות מלים אלה, ויש בכתי"י: **כאן גדי עזים.**

ורחל במשמע ולילך מיניה בכתי"ם: **ואפי' רחל משמע ולילך מינייהו.**

הוו להו שני כתובין הבאין כאחד וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה: **קדי.**

תרי מיעוטי כתיבי יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.

— פירש לן הכמוז שגדי זה מעזים היה. הא — אם לא פירש, יש נמשמע

אף שאר צהמה, מדלילטריך ציה לפרושי. ונילף — גזירה שזה מינייה: מה "גדי"

האמור כאן — עזים, אף "גדי" האמור צבצר וחלצ — עזים הוא? תרי מיעוטי

כתיבי — ה"א דכתיב צכל חד מיעוטא הוא. אמר שמואל — קרא יתירא כתיב,

לדרשה, ודרשין להו. ולקמן פריך: תלמא

קראי כתיבי, ושמואל שימא דריש! לרבות

את החלב — שאס צשל תַלְצַךְ כַּתְּלַךְ, ואכלו

— עוצר משום תַלְצַךְ, ומשום צצר צחלצ.

את המתה — שאס צשל צצר נצלה צחלצ,

ואכלו — עוצר משום צצר צחלצ. ואף על

גצ דצנעלמא אִין אִיסור חל על אִיסור, וכלֵן

הרי קדמו אִיסור חלצ ואִיסור נצלה לאִיסור

צצר צחלצ — תמא קרא ורציניהו. להוציא

את הטמאה — צצר צמה טמאה צנצל

אפילו צחלצ צמה טהורה. ולא בחלב זכר

— שהיה לו חלצ מועט מן הדדים, כגון

אס צשמנה והיו לו דדים. ולא בחלב

שחווה — ד"למו" משמע: הרלווא

להיות אס, ולא משנשטטה. בחלב אמו —

משמע שלא נאסר חלצ אלא ממין שנאסר

צצר, ו"גדי" הא איתרצאי ציה כל צמה

טהורה, ולא טמאה. הלכֵן חלצ כגדי, דהא

"למו" כתיב, וקא ממעט חלצ טמאה, אפילו

הצצר טהור. אִיסור חל על אִיסור —

אני שנעמי דגרס ליה, והכי פירושו: אִיסור

חל על אִיסור, ולא אִלטריך קרא לא לחלצ

ולא למתה.

תוספות

אלא למאן דאמר שני כתובים כו' —

טובא כתיבי, אלא כל הנהו דרבקה חשיב להו כחד, וכן הנהו דיהודה כחד.

עזים העזים — תימה: דבחד מיעוטא סגי, וכן לקמן בסוף פרקין (קיז,ב) גבי תרומת הדשן.

קסבר שמואל אִיסור חל על אִיסור — בחנם מוחק בקונטרס זאת הגירסא, דלהכי

קאמר דקסבר שמואל אִיסור חל על אִיסור — דאי הוה סבירא ליה בעלמא

דאין אִיסור חל על אִיסור, אלא הוה יליף מהכא, לא הוה מפיך חֶלֶב ומתה תרוייהו

מחד קרא, אלא הוה מוקי קרא בדדמי. ולמאי דמשני בסמוך דבעלמא קסבר אין

אִיסור חל על אִיסור, נפקי תרוייהו מחד קרא, כדפירש בקונטרס: משום דתרוייהו

מין גדי הם.

קסבר שמואל אִיסור חל על אִיסור — בחנם מוחק בקונטרס זאת הגירסא, דלהכי קאמר דקסבר שמואל אִיסור חל על אִיסור — דאי הוה סבירא ליה בעלמא דאין אִיסור חל על אִיסור, אלא הוה יליף מהכא, לא הוה מפיך חֶלֶב ומתה תרוייהו מחד קרא, אלא הוה מוקי קרא בדדמי. ולמאי דמשני בסמוך דבעלמא קסבר אין אִיסור חל על אִיסור, נפקי תרוייהו מחד קרא, כדפירש בקונטרס: משום דתרוייהו מין גדי הם.

קסבר שמואל אִיסור חל על אִיסור — בחנם מוחק בקונטרס זאת הגירסא, דלהכי קאמר דקסבר שמואל אִיסור חל על אִיסור — דאי הוה סבירא ליה בעלמא דאין אִיסור חל על אִיסור, אלא הוה יליף מהכא, לא הוה מפיך חֶלֶב ומתה תרוייהו מחד קרא, אלא הוה מוקי קרא בדדמי. ולמאי דמשני בסמוך דבעלמא קסבר אין אִיסור חל על אִיסור, נפקי תרוייהו מחד קרא, כדפירש בקונטרס: משום דתרוייהו מין גדי הם.

גדי להוציא את הדם ונמצא איפוא כי כבד (שהינו כולו דם, כמובא להלן קט,ב ברש"י ד"ה הכבד) שהתבשל בחלב אין בו איסור בשר בחלב מן התורה. ולכן הוא מותר בהנאה, שיכול הוא למוכרו לגוי, וליהנות מדמיו (מהרי"ם שף).

בחלב אמו ולא בחלב זכר אחרונים הסתפקו אם חלב זכר כשלעצמו מותר באכילה ושתייה כשאר חלב, או שמא הוא כשלעצמו אסור באכילה ובשתייה, משום אבר מן החי. והטעם שנצרכים אנו לדרשה שתלמדנו שאין הוא בכלל איסור בשר בחלב — כי לולי זה היינו אומרים כי לשיטת שמואל האומר שאין איסור חל על איסור יהיה מותר לבשל חלב זכר בבשר.

ותהו על שאין דין זה מובא בפוסקים, והעלו כי מדברי הרמ"א (שו"ע יז"ד סי' פז, סע' ח) הכותב כי "חלב זכר אינו נקרא חלב כלל, ואם נפל לתוך קדירה אינו אסור" עולה שאין בחלב זכר כל איסור (תפא"י).

בחלב אמו ולא בחלב שחוטה הכוונה לחלב הנמצא בעטיני (כחל) הבהמה שנשחטה בטרם יצא ממנה חלב זה בהיותה בחיים. ובחלב זה לא אמרה תורה שאסור הוא בבישול עם בשר. ואולם חלב שנמצא בקיבתה של בהמה שחוטה, שלפני שנשחטה ינקה מבהמה אחרת — אינו בכלל המיעוט הנלמד מדרשת הכתוב, והריהו אסור בבישול עם בשר מן התורה. שכיון שכבר יצא מן הכחל, גם אם לא היה פרק זמן שבו היה עומד לעצמו מחוץ לבהמה כלשהי (שהרי עבר מהכחל של בהמה זו לקיבתה של בהמה זו) — יש לו דין חלב לכל דבר, וכדרך שמחלק התנא במשנה להלן, בתחילת דף קטז,ב (ריעב"ץ).

אורה ההלכה

אפילו פרה ורחל במשמע אף שנאמר בתורה י"לא תבשל גדי בחלב אמו", גדי, לאו דווקא, והוא הדין לשור, שזה ועז. ואין הבדל לענין זה בין חלב אם לחלב אחרת. אלא שדובר הכתוב בהווה. כר' אלעזר. (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פי"ה הי"ג. שו"ע יז"ד פו, ב). **לרבות את החלב** המבשל חֶלֶב בקֶלֶב לוקה על בישולו ואינו לוקה על אכילתו משום בשר בחלב, שאין איסור בשר בחלב חל על איסור חלב, שאין כאן לא איסור כולל ולא איסור מוסיף ולא איסור בת אחת. כשמואל. (רמב"ם שם ה"ז).

לרבות את המתה המבשל בשר מתה בחלב לוקה על בישולו ואינו לוקה על אכילתו משום בשר בחלב. שאין איסור בשר בחלב חל על איסור נבילה, שאין כאן לא איסור כולל ולא איסור מוסיף ולא איסור בת אחת. כשמואל. (רמב"ם שם ה"ז).

לרבות את השליל המבשל שליל בחלב — חייב, וכן האוכלו. כשמואל. (רמב"ם שם ה"ז.

שו"ע שם סעף ז).

להוציא את הדם המבשל דם בחלב — פטור, ואם אכלו אין לוקה על אכילתו משום בשר בחלב. כשמואל. (רמב"ם שם ה"ז. שו"ע שם סעף ח).

להוציא את השליא המבשל שליא בחלב, וכן האוכלה — פטור. כשמואל. (רמב"ם שם ה"ז. שו"ע שם סעף ז).

ולא בחלב זכר המבשל בשר בחלב זכר — פטור. כשמואל. (רמב"ם שם ה"ז. שו"ע שם סעף ו).

ולא בחלב שחוטה בשר שנתבשל בחלב בהמה מתה (בין מתה מעצמה בין נשחטה. ש"ך) — פטור. כשמואל. (רמב"ם שם. שו"ע שם).

ולא בחלב טמאה בשר בהמה טהורה בחלב טמאה מותר בבישול ובהנאה. כשמואל. (רמב"ם שם ה"ג. שו"ע שם סעף ג).

מחד קרא — כלומר, מההוא קרא דלמא לגופיה נפקי דלס נשל תלג או נשר נבלה בחלב, אף הם נמשמע. וקשיא לי הא דלמרינן לקמן בפירקין (קט"א): לרבי עקיבא, משום דלית ליה איסור חל על איסור, מיימרי ליה כולוהו תלתא "גדי" לדרשה, ולמרינן: תלג ומתה לא נריבי קרא. והכא לשמואל נמי, דלית ליה איסור חל על איסור, אמרינן: תלג ומתה מהו קרא נפקי, ולא מיימרי כולוהו אלף תרי! ונראה צעירי דלף גרסינן להאי "קסבר שמואל איסור חל על איסור", אלף הכי גרסינן: "חלב ומתה מחד קרא נפקי" כו'. דכולוהו תלתא "גדי" מיימרי לדרשה — דהוה ליה למיכתב "לא תששל בחלב אמו", כל מי שיש לו חלב אם בהמה, כיון דסופינו להציא נמשמע "גדי" אף עגל וטלה, כדלמרינן לעיל. ומדכתב "גדי" — לדרשה אחי: חד, לחלב ומתה — לאשמועינן שיהא איסור חל על איסור, ואימרו ליה מריבויא, דהא מין גדי הן, והי מיימריהו מפקת? וחד לשליל, וחד למעוטי טמאה. ולקמן נמי בשמעתין אמרינן: שאני הכא, דרבי רחמנא "גדי". אלמא איסור חל על איסור לשמואל, הכא מ"גדי" נפקא ליה מריבויא. והא דפריך לקמן: וסבר שמואל איסור חל על איסור? — הא קשיא ליה: דמדריבי שמואל חלב ומתה, אלמא איסור חל על איסור. דם ושליא — לא צעיר קרא למעוטיהו, דהא לאו "גדי" נינהו, ומתיבא חמי לאיסורא. ומתו בו — צאכל תרומה בטומאת גופו כתיב, דהא לעיל מיימרי כתיב "איש איש מורע" וגו'. פרט לזו כו' — אלמא לא אחי איסור טומאת הגוף, שהוה צמיחה צדי שמים, וחיל איסור טומאת תרומה, שאסורה ועומדת עליו צמיחה עשה, כדמפרש ציננות צפרק "הערל" (ע"ג): מ"צשערין תאכלנו הטמא והטהור", דמשמע: טמא וטהור אכולין נקעה אחת נשר פסולי המוקדשין לאחר פדיון, דאין צהן איסור טומאה. וכתיב "תאכלנו" — ליה, ולא לאחר כלומר, צה התרמי לטהור לאכול עם טמא, ואף על פי שאוכל נשר טמא. שמתר לאכול פסולי המוקדשין, צין בטומאת הגוף וצין בטומאת עמון. אל תרומה לא התרמי לך לאכול בטומאת עמנה, ולא הבא מכלל עשה — עשה. אל כול תרומה בטומאת הגוף מפורש צו לא תעשה, דכתיב "נזקשים לא יאכלו", וכתיב בתריה "ובא השמש וטהר ואתר יאכלו" וגו', ומוקימין ליה בתרומה, ציננות (ע"ג). הכי גרסינן: בעלמא סבר שמואל איסור חל על איסור ושאיני הכא דגלי רחמנא ומתו בו כי יחללוהו ואי בעית אימא בעלמא קסבר אין איסור חל על איסור ושאיני הכא דרבי רחמנא גדי — ולשון ששמעתי קשיא לי: כיון דחד לגופיה, הי רבי והי מיימרי, והא דרשיניהו? הא דרביה — רבי אלעזר, שאמר לעיל שמואל משמו. וכל היכא דקמני "משום פלוגי" — לא שמע מפיו, אלא מפי אחריים שאמרו מפיו. ושמואל לא ראה את רבי אלעזר מימיו, דרבי אלעזר צורבן היה (גיטין נ"א), מתלמידי רבן יוחנן בן זכאי, ושמואל מדורות האחרונים היה, צנוף שנתיב דרבי. שלא הניקה — לא ילדה מעולם, ויש לה חלב כשהיא קרובה לימי לידתה — מי דייקין "אמו", שהיתה אמו כזר, או לא? חד אמר. לוקה — קא סלקא דעתך דלאכילה קאמר, (והס) התרו צו משום נשר בחלב. אין איסור חל על איסור — ולא נפיק מקרא, דלגופיה. וקרא ימירא לית לן לרביי — דאיכא למימר: חד לרביי שליל אתא, דחד איסור הוא דאיכא. וחד למעוטי שליא אתא, דלא סבירא ליה פירשא הוא, וצעי קרא למעוטי. דלילו למעוטי דם וטמאה לא אינטריך — דכיון דאין איסור חל על איסור, מתיבא חמי לן דלימסרו, דצעי למעוטיניהו? כי פליגי אבשול — שהי החלב וכל שאר איסורין לא נאסרו לנשל, אלף נשר בחלב. הלכך, גבי נשול אין כאן אלף איסור נשר בחלב.

תוספות

דם לאו גדי הוא — ואם תאמר: מכל מקום לא אמעיט אלא מ"גדי" ויש לומר: דאפילו לא הוה כתיב אלא "לא תבשל בשר בחלב אמו" הוה ממעטינן דם, דלא איקרי בשר, כדאמר בפרק "כל שעה" (פסחים כ"ג): כשהותרה נבלה — היא וחלבה וגידיה הותרה, אבל דמה לא קאמר שהותרה, דלאו בכלל נבלה היא. **ושאיני** הכא דרבי רחמנא גדי — אי לאו "גדי" לא הוה ילפינן שיחול איסור בשר בחלב על איסור חלב, מדאמרינן סוף פרק "גיד הנשה" (חולין ק"א): יבא איסור נבלה ואיסור טרפה ויחול על איסור חלב. דשאני נבלה דמטמאה, והא דאמר בפרק "גיד הנשה" (חולין ק"א), דאיסור טרפה חל על איסור חלב, אף על גב דאבר מן החי מטמא — מכל מקום כיון דחלב בכרת, ואפילו הכי חייל עליה, כל שכן אאבר מן החי.

עיונים

וסבר שמואל איסור חל על איסור והאמר שמואל... תהו ראשונים על השאלה על שיטת שמואל מדין התרומה, שהרי יש לומר כי דווקא בתרומה סבור שמואל שאין איסור חל על איסור, משום שאין בדבר "איסור מוסף" (כי התרומה הטמאה מותרת בהנאה, להסיקה תחת תבשילו). ואילו בדין בשר בחלב יש "איסור מוסף" — שהרי עד עכשיו היה החלב אסור רק באכילה, ועתה ניתוסף בו איסור הנאה. ויש שהשיבו כי איסור הנאה לא נחשב "איסור מוסף", אלא כתוספת חומרה בלבד הוא (תוס' לעיל ק"א ד"ה איסור כולל. ויעין עוד

ומעתה איסור חלב בחלב, וכן איסור מתה בחלב, שניהם מחד קרא נפקי [ממקרא אחד יוצאים, נלמדים]. דם שאינו בכלל בשר בחלב נמי [גם כן] אינו צריך לדרשה כתוב מיוחדת, שהרי לאו [כ"א] גדי הוא. וכמו כן שליא נמי [גם כן] אינה נצרכת לדרשה מיוחדת ללמד שאינה בכלל איסור בשר בחלב, שכן פירשא בעלמא [פרש סתם] הוא, ואינו מן הבשר. הרי שפשוו להו תרי [נשאר להם שני "גדי" ללמדנו], חד [אחד] מהם בא לרבות את השליל, וחד למעוטי [ואחד מהם בא למעט] בהמה טמאה. ושואלים על הסבר זה: וכי סבר [סבור] שמואל שאיסור חל על איסור? והאמר [והרי אמר] שמואל משום [בשם] ר' אלעזר: מנין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו בחיוב מיתה? שכן נאמר באיסור אכילת תרומה טהורה לטמא "ומתו בו כי יחללוהו" (ויקרא כ"ב, ט) — שחייבים מיתה על שהתחללה התרומה על ידם, כשאכלוהו בטומאתם, פרט לזו התרומה שמחוללת ועומדת קודם שאכלה זה. משמע שאין איסור (אכילת תרומה בזמן שהוא טמא) חל על הדבר האסור (כתרומה זו האסורה באכילה משום טומאה)! ומשיבים: איבעית אימא [אם תרצה אמור]: בעלמא [בכלל] סבור שמואל כי איסור חל על איסור, ולענין שיטתו בדין אכילת תרומה טמאה ככהן טמא הוא כי שאני התם [שונה שם, בדין התרומה הטמאה] שאין איסור חל על איסור, משום שמייעט רחמנא [הכתוב] באמרו "ומתו בו כי יחללוהו" — ולא זו שכבר מחוללת ועומדת. ואיבעית אימא [אם תרצה אמור] תשובה אחרת: בעלמא קסבר [בכלל סבור] שמואל כי אין איסור חל על איסור, ולענין שיטתו בדין חלב ובשר המתה באיסור בשר בחלב הוא כי שאני הכא דרבי רחמנא [שונה כאן הדין, כיון שריבתה התורה] "גדי" פעם נוספת כדי ללמדנו כן. ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור]: הא [בה] שאמר שמואל בדין בשר בחלב באיסור חלב ומתה, הרי זו השיטה דידיה [שלנו עצמנו], שהוא סבור שאיסור חל על איסור. ואילו הא [זה] שאמר שמואל בדין אכילת תרומה טמאה ככהן טמא, הרי זו השיטה דרביה [של רב]. ר' אלעזר [הסבור כי אין איסור חל על איסור]. ומביאים עוד בדיני בשר בחלב. בעא מיניה [שאל אותם] רב אחדבוי בר אמי מרב: המבשל בחלב גדי שלא הניקה עדיין, כי טרם ילדה עד כה ואינה בגדר "אמו", אך היא קרובה ללדת ויש לה חלב, מהו לענין איסור בשר בחלב? אמר ליה [לן] מדאיצטריכא [נמנה שהוצרך] שמואל למימר [לומר] בדרשת הכתוב "בחלב אמו" — ולא בחלב זכר, נדייק מכאן כי דווקא חלב זכר הוא שאינו בכלל איסור בשר בחלב, ומשום שהרי זה חלב של מי שלא אתי [יבוא] לעולם לכלל אם. אבל האי [זה] החלב של מי שטרם ילדה, אך עומדת ללדת, כיון שבסופו של דבר הריהו בא לכלל אם — הרי הוא אסור.

למעלה למדנו בדעתו של שמואל שהמבשל חלב בחלב הריהו בכלל איסור בשר בחלב, ועוד בענין זה אתמר [נאמר] כי המבשל חלב בחלב, ר' אמי ור' אסי נחלקו בדינו, חד [אחד מהם] אמר שלוקה משום אכילת בשר בחלב, וחד [ואחד מהם] אמר שאינו לוקה. ומציעים: לימא בהא קמיפלגי [האם לומר שבזה הם חלוקים], דמאן דאמר [שמי שאמר] לוקה, קסבר [סבור הוא] כי איסור חל על איסור, ומאן דאמר [ומי שאמר] שאינו לוקה, קסבר [סבור הוא] כי אין איסור חל על איסור! ודוחים: לא, אפשר לומר כי דכולי עלמא [לדעת הכל] אין איסור חל על איסור, ולכך לענין ללקות על אכילה של חלב שהתבשל בחלב — דכולי עלמא לא פליגי דלא לקי [הכל אינם חלוקים שאינו לוקה]. ואולם כי פליגי [כאשר הם חלוקים] — הרי זה לענין בשול חלב בחלב. שמאן דאמר [מי שאמר] לוקה הרי זה משום שחד איסורא [איסור אחד] הוא בישול זה, ואין זה ענין לאיסור חל על איסור. ומאן דאמר [ומי שאמר] שאינו לוקה — להכי אפקה רחמנא [לכך הוציאה, כתבה התורה] לאיסור אכילה של בשר בחלב בלשון בישול (ככתוב "לא תבשל גדי בחלב אמו", והרי בכלל הכתוב איסור אכילה).

ומתה מן הבשר. הרי שפשוו להו תרי [נשאר להם שני "גדי" ללמדנו], חד [אחד] מהם בא לרבות את השליל, וחד למעוטי [ואחד מהם בא למעט] בהמה טמאה. ושואלים על הסבר זה: וכי סבר [סבור] שמואל שאיסור חל על איסור? והאמר [והרי אמר] שמואל משום [בשם] ר' אלעזר: מנין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו בחיוב מיתה? שכן נאמר באיסור אכילת תרומה טהורה לטמא "ומתו בו כי יחללוהו" (ויקרא כ"ב, ט) — שחייבים מיתה על שהתחללה התרומה על ידם, כשאכלוהו בטומאתם, פרט לזו התרומה שמחוללת ועומדת קודם שאכלה זה. משמע שאין איסור (אכילת תרומה בזמן שהוא טמא) חל על הדבר האסור (כתרומה זו האסורה באכילה משום טומאה)! ומשיבים: איבעית אימא [אם תרצה אמור]: בעלמא [בכלל] סבור שמואל כי איסור חל על איסור, ולענין שיטתו בדין אכילת תרומה טמאה ככהן טמא הוא כי שאני התם [שונה שם, בדין התרומה הטמאה] שאין איסור חל על איסור, משום שמייעט רחמנא [הכתוב] באמרו "ומתו בו כי יחללוהו" — ולא זו שכבר מחוללת ועומדת. ואיבעית אימא [אם תרצה אמור] תשובה אחרת: בעלמא קסבר [בכלל סבור] שמואל כי אין איסור חל על איסור, ולענין שיטתו בדין חלב ובשר המתה באיסור בשר בחלב הוא כי שאני הכא דרבי רחמנא [שונה כאן הדין, כיון שריבתה התורה] "גדי" פעם נוספת כדי ללמדנו כן. ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור]: הא [בה] שאמר שמואל בדין בשר בחלב באיסור חלב ומתה, הרי זו השיטה דידיה [שלנו עצמנו], שהוא סבור שאיסור חל על איסור. ואילו הא [זה] שאמר שמואל בדין אכילת תרומה טמאה ככהן טמא, הרי זו השיטה דרביה [של רב]. ר' אלעזר [הסבור כי אין איסור חל על איסור]. ומביאים עוד בדיני בשר בחלב. בעא מיניה [שאל אותם] רב אחדבוי בר אמי מרב: המבשל בחלב גדי שלא הניקה עדיין, כי טרם ילדה עד כה ואינה בגדר "אמו", אך היא קרובה ללדת ויש לה חלב, מהו לענין איסור בשר בחלב? אמר ליה [לן] מדאיצטריכא [נמנה שהוצרך] שמואל למימר [לומר] בדרשת הכתוב "בחלב אמו" — ולא בחלב זכר, נדייק מכאן כי דווקא חלב זכר הוא שאינו בכלל איסור בשר בחלב, ומשום שהרי זה חלב של מי שלא אתי [יבוא] לעולם לכלל אם. אבל האי [זה] החלב של מי שטרם ילדה, אך עומדת ללדת, כיון שבסופו של דבר הריהו בא לכלל אם — הרי הוא אסור.

ברמב"ן, ריטב"א, ר"ן ועוד.)

אורח ההלכה
כהן טמא שאכל תרומה טמאה כהן טמא שאכל תרומה טמאה — אף על פי שהוא בלא, אינו לוקה, שהרי אינה קודש. כשמואל בשם ר' אלעזר. (רמב"ם ספר זרעים הלכות תרומות פ"ז ה"א.)

מסורת הש"ס
ד. סנהדרין פ"ג, ירושלמי בכורים פ"ב ה"א. ילק"ש תורה תרלה. ויק"ר. ה. פסחים לה"ב. יבמות י"ג. קדושין ע"ב. חולין ק"א. קיד, א. בכורות י"א. כריתות כ"ב.

גדרות

ומתה מחד קרא נפקא בכתי"מ: ומתה איסור חל על איסור.

דם נמי לאו בכתי"מ: דם לאו.

רבי אלעזר יש בכתי"מ: ר' אליעזר.

איבעית אימא בעלמא איסור חל על איסור בכתי"מ: בעלמא איסור חל על איסור.

ושאני התם דמייעט רחמנא ומתו בו איבעית בכתי"מ: ושאיני הכא דגלי רחמנא ומתו בו כי יחללוהו ואיבעית.

מרב המבשל בחלב גדי בכתי"מ: מרב נחמן המבשל בחלב גדיה.

אמר ליה מדאיצטריכא לשמואל בכתי"מ: מדאיצטריכא ליה לשמואל ויש בכתי"מ: אמר ליה מדאמר שמואל וכן: אמר להו רב ששת מדאמר שמואל.

כיון דבא לכלל אם אסור בכתי"מ: כיון דאתיא לכלל אם ובכתי"מ: אבל הכא כיון דאתיא לכלל אם אם היא.

המבשל חלב בחלב בכתי"מ: המבשל חלב בחלב ואכלה.

רבי אמי ורבי אסי יש בכתי"מ: רב אמי ורב אסי וכן: רבמי ורבסי

אאכילה דכולי עלמא בכתי"מ: ואאכילה דכ"ע. להכי אפקה רחמנא בכתי"מ: דאפקיה רחמנא.

